

**Валерій СМОЛІЙ
Олексій ЯСЬ**

**ІДЕАЛИ БУДУЧНОСТІ ТА
ЗЛОБОДЕННА СУЧАСНІСТЬ,
АБО ЯК УКРАЇНЦІ УЯВЛЯЛИ Й
ПРОЕКТУВАЛИ СВОЄ МАЙБУТНЄ
(XX – початок XXI ст.)**

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА

Національна академія наук України
Інститут історії України

Валерій СМОЛІЙ
Олексій ЯСЬ

**ІДЕАЛИ БУДУЧНОСТІ ТА
ЗЛОБОДЕННА СУЧАСНІСТЬ,
АБО ЯК УКРАЇНЦІ УЯВЛЯЛИ Й
ПРОЕКТУВАЛИ СВОЄ МАЙБУТНЄ
(XX – початок XXI ст.)**

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА

Київ-2019

Смолій В., Ясь О.

Ідеали будучності та злободенна сучасність, або Як українці уявляли й проектували своє майбутнє (XX – початок XXI ст.): Аналітична записка / За ред. В. Смолія. Київ: НАН України. Ін-т історії України, 2019. 44 с.

Висвітлюються візії та проєкції українських інтелектуалів щодо гаданої прийдешності. Показуються дисциплінарні сфери, предметні області, інструментальні можливості й пізнавальні ліміти для застосування концепцій генерацій з обсягу студювання різних пластів поколіннявих уявлень. Розглядаються суспільні ідеали, бачення та сприймання низки генерацій українських інтелектуалів у світлі великих темпоральних сегментів – дореволюційного, міжвоєнного, біполярного та пострадянського. Аналізуються пізнавальні, світоглядно-культурні й емоційно-психологічні орієнтири «діючих» генерацій у відмінних темпоральних перспективах. Пропонується прикладна типологія візій українських інтелектуалів стосовно уявної будучини.

На основі матеріалів, узагальнень і висновків монографічної студії «Суспільні ідеали та уявні проєкції українського майбутнього у репрезентації “діючих” генерацій інтелектуалів XX – початку XXI ст.» (К., 2019) сформульовано низку практичних рекомендацій, які можуть бути використані у сфері політики знання, освітніх, просвітницьких, науково-популярних, медійних, комунікативних та інших практик.

Науково-методичне й організаційне забезпечення Лариси Матвійчук

ЗМІСТ

I. ВСТУПНА ЧАСТИНА	5
1.1. Введення до провідної проблематики	7
1.2. Мета та завдання	9
1.3. Дослідницька стратегія й основні терміни	10
II. АНАЛІТИЧНО-ПОЯСНЮВАЛЬНА ЧАСТИНА	13
2.1. Поколіннева палітра та її роль у формуванні горизонтів уявної майбутності	14
Таб. 1. Генерація як концепт і термін-інструмент: предметні області, дисциплінарні сфери вжитку та пізнавальні можливості	14
Таб. 2. Поколіннева палітра американського суспільства кінця ХІХ – початку ХХІ ст. за теорією Хоува-Штрауса	16
Таб. 3. Схеми радянських поколінь – офіційна та неофіційна	17
Таб. 4. Генерації українських істориків за схемами («генеалогіями») О. Оглобина, Н. Полонської-Василенко й М. Чубатого	19
2.2. Обрії очікуваної прийдешності у візіях українських інтелектуалів	23
Таб. 5. Українська майбутність у концепціях «національного відродження» М. Грушевського та «класократичної монархії» В. Липинського	26
Таб. 6. Темпоральні сегменти ХХ – початку ХХІ ст. та поколіннєві уявлення: пізнавальні, світоглядно-культурні й емоційно- психологічні орієнтири	28
Таб. 7. Проекції гаданої майбутності у суспільно-політичній та історичній думці ХХ – початку ХХІ ст.	33
III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА	36
3.1. Прикладна типологія візій українських інтелектуалів щодо уявної прийдешності	36
3.2. Висновки та рекомендації	39
Таб. 8. Концепти «майбутність» і «поколіннєві уявлення» та можливі способи їх репрезентації у культурних, просвітницьких, освітніх й інших практиках	40

I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

У другій половині XIX ст. ідея про те, що загрозову, погану чи принаймні несприятливу прийдешність можна передбачити та відвернути здобула начебто справжнє наукове підґрунтя. Наприклад, у вигляді знаменитого вислову французького філософа й одного з фундаторів позитивізму Огюста Конта – «*Savoir pour prévoir, prévoir pour prévenir*» (фр. *знати, щоб завбачити, передбачити, щоби запобігти*). Ця теза апелювала до майбутнього, точніше його скорегованих, покращених і втілених проєкцій.

Візія О. Конта спиралася на оптимістичну й секуляризовану від релігійних догматів «віру» у всепереможність і всесильність суспільного Поступу. Тим паче, що рух до омріяної й кращої прийдешності чудово уявлявся як поступальний перехід від однієї суспільної стадії до іншої. Мабуть, найкраще загальна «віра» у суспільний Поступ репрезентувалася у вигляді славнозвісного образу невтомного руху вгору «сходінками» по т. зв. «драбині прогресу», котру нібито ілюстрував потужний індустриальний Бум.

Натомість проєкції прийдешності на полі культури, мистецтва та письменства, громадського життя були більш мінливими, суперечливими, мозаїчними й фрагментарними. Адже вони волею-неволею відображали численні конфлікти та виклики, з якими стикалася історична людина за часів переформатування проєкту Модерну, себто на зламі XIX і XX ст. Відтак тотальна раціоналізація та суцільний прагматизм, універсалізм і космополітизм, дегуманізація й ідеологізація, масована соціалізація та суцільна руйнація архаїчного світу переломлювалися у просторі культури й мистецтва у вигляді строкатих візій і проєкцій. Останні тією чи іншою мірою виказували песимістичні настанови, побоювання, острах, а то й неприховану конфронтацію зі сценаріями ближчої та віддаленої далечини.

На зорі XX ст. письменник-фантаст Герберт Веллс у книзі «Передбачення про вплив прогресу механіки та науки на людське життя і думку» пророкував, що поступ у тому чи іншому вигляді змусить позбутися чималої кількості людей, які не встигатимуть за суспільними трансформаціями. Недаремно згадану книгу часто називають першим футурологічним твором.

Ще разючіше метаморфози тодішньої сучасності й ідеали суспільного майбутнього переломлювалися на полі культури. Один із авангардних напрямів літератури та мистецтва перших десятиліть XX ст., відомий як фу-

туризм (від лат. *futurum* – майбутнє), став своєрідним бунтом «дикого й грубого стилю» супроти намічених або проєктованих перспектив колективної / суспільної будучності і водночас своєрідним прологом до сценаріїв «масового суспільства», реалізованих протягом цього віку.

Футуризм репрезентував парадоксальну й багатоманітну феєрію культурних і мистецьких проєкцій, як-от: крайній індивідуалізм й ексцентризм, динамізм і втрату матеріальності, естетизацію культу сили та молоха війни, нових обрисів часу й простору, котрі відкидали єдину загальну перспективу, руйнували попередні стилі і пропонували символічні форми самовираження, зокрема у вигляді розмаїтих епатажних дій. Не випадково більшість футуристів із неприхованим захватом сприйняла початок Першої світової війни як «очищувальної гігієнічної процедури» задля становлення майбутнього і безумовно «кращого» світу.

Та найвідомішими і найбільшими адептами «корегування» чи кардинального «поліпшення» прийдешності виявилися прихильники суспільно-політичного вчення, відомого як марксизм, передусім у його крайніх, спрощених і вульгаризованих версіях – більшовицьких, комуністичних та ін. Проєкти будівництва «нового світу» на т. зв. класових засадах, освячених нібито «науковим комунізмом», спричинили розгортання наймасштабніших і найкривавіших соціальних експериментів в історії людства. Вони продемонстрували якою неймовірно страшною може бути ціна гвалтовно проєктованої суспільної будучності.

Звісно, доба «масового суспільства» виплекала й інші, більш вестернізовані тоталітарні проєкти «покращення» майбутнього, відомі як фашизм і нацизм. Недаремно з легкої руки британського історика Ерика Гобсбаума «коротке» ХХ ст. нині асоціюється із його метафоричним означенням, яке у різних версіях перекладають як «вік екстремізму» чи «епоха крайнощів».

Утім, навіть позбувшись скомпрометованих ідеалів-дороговказів «омріяного» чи передбачуваного майбутнього, як-от: «вічний Поступ», «всесильний індустріальний Бум», «комуністичне суспільство» чи «світ вищої раси» людина хоч-не-хоч намагалася уявити та спроєкувати суспільні контури прийдешності.

Ба більше, від 1960-х рр. конститується західна футурологія як своєрідна галузь наукових знань, зорієнтована на розробку, конструювання, проєктування та представлення сценаріїв гаданого майбутнього.

За іронією долі, термін «футурологія» ще 1943 р. запропонував німецько-американський соціолог єврейського походження Осип Флехтгайм (до речі, уродженець Миколаєва) для позначення «надідеологічної філософії майбутнього» або «науки майбутнього» як контраверсійного чи альтернативного замітника ідеологізованого до краю «наукового комунізму».

Та вживання футурології у такому сенсі не прижилося. Натомість це означення стало доволі популярним для загального позначення концепцій, візій, теорій, скерованих на прогнозування майбутнього. Саме прогностична функція футурології як прагматичного сегмента передбачення й конструю-

вання прийдешності виявилася визначальною за часів післявоєнної кризи світовідчужань західної людини. Отож ця дефініція стала дуже популярною для маркування студій, прогнозів, сценаріїв і навіть художніх творів, мистецьких проєкцій, культурологічних експериментів, пов'язаних із передбаченням далечини.

Футурологія як самобутня науково-дослідна й культурна «індустрія» передбачення та проєктування прийдешності здобула визнання протягом 1960–1970-х рр. Римський клуб, віденський Інститут проблем майбутнього, Міжнародний фонд «Людство у 2000 р.», Товариство зі студіювання майбутнього світу, Комітет майбутніх тридцяти років, Корпорація РЕНД, Фондація Форда, Гудзонівський інститут та десятки інших інституцій, асоціацій, товариств й осередків. Концепції, прогнози, сценарії цих інституцій щодо провідних тенденцій, викликів і ризиків уявного майбутнього посідали чільне місце у мас-медійних інформаційних потоках, зокрема на шпальтах провідних газет і журналів протягом другої половини ХХ ст.

На підсонні технократичного напрямку футурології постала славнозвісна теорія постіндустріального суспільства. У межах Римського клубу сформувалися концептуальні пропозиції щодо досягнення буття високої технологічної цивілізації та взаємопов'язаних проблем, ризиків, загроз, можливостей і перспектив у світлі глобалістичної єдності світу. Так народилися теорії глобалізму та конвергенції.

Прикметною рисою футуристичних дискусій стала полеміка щодо «граничних меж» або апокаліптичних переднакреслень, технологічних можливостей й уявних перспектив, ризиків і наслідків глобалізму, наприклад його руйнівних впливів на природне середовище тощо. Культурним й інтелектуальним підґрунтям апокаліптичного напрямку футурології став екзистенціалізм. Водночас у річищі футурології народилася знаменита теза Елвіна Тоффлера про футурошок і його славнозвісна теорія «третьої хвилі», точніше «цивілізації третьої хвилі»

1.1. Введення до провідної проблематики

Руйнація СРСР і східного блоку його держав-сателітів згенерувала новий сплеск футуристичних проєкцій, концепцій і теорій. Будь-що-будь футурологія намагалася запропонувати палітру новітньої прийдешності, з якої вилучали радянську імперію та біполярний поділ світу. Згадаймо, приміром, відому та резонансну концепцію Френсіса Фукуями про «кінець історії» й «останню історичну людину». Ця концептуальна пропозиція переднакреслювала палітру світу після «перемоги» ліберальної ідеї та протягом 1990-х рр. сприймалася як своєрідний дороговказ ближньої прийдешності.

Пострадянська доба наочно продемонструвала як складно уявити, тим паче спрогнозувати, передбачити, спроєктувати майбутність. Адже старі мисленнєві структури, ментальні настанови й світоглядні обмеження хоч-

не-хоч невпинно тяжіють над інтелектуалами, мислителями, вченими, громадсько-культурними та державно-політичними діячами, а за великим рахунком – усім соціумом.

Скажімо, славнозвісна концепція Ф. Фукуями про «кінець історії» у тому чи іншому вигляді стала основою для висунення різноманітних візій про сегментування сучасного та майбутнього світу на «історичні» й «постісторичні» зони. Здавалося б, що відомий гегелівський поділ націй на «історичні» та «неісторичні» нині вважається архаїчним і політично некоректним. Проте соціокультурне маркування глобального світу на «історичну» та «постісторичну» територію не тільки циркулює і до сьогодні, а й неодмінно вводить до прогнозів, сценаріїв і концепцій уявної далечини.

Інерція людського мислення незримо, але вельми відчутно витає майже у всіх концепціях й уявних сценаріях будучини. Не випадково німецький історик Райнгарт Козеллек уживав термін «минуле майбутнє» задля досягнення того горизонту очікувань, які виходили за межі попереднього і прогнозованого простору досвіду та часу й були пов'язані з довгостроковими проектами прийдешності. Тому його запити у царині історії понять відображали певні темпоральні проекції.

Будучність людства як уявну «коротку історію майбутності» конструює й автор низки сучасних наукових бестселерів ізраїльський історик Ювал Ной Харарі. Втім, і його яскраві, барвисті, колоритні та не позбавлені есхатологічних смислів проекції про «еліту надлюдей», «релігію даних» і техногуманізм волею-неволею апелюють до культурних і пізнавальних взірців минувшини.

Модальність часових вимірів суспільних уявлень, концепцій, візій і виPLEкала *провідну ідею даного науково-дослідного проекту*, котрий за аналогією з вищезгаданою формулою метафорично означено як *«гадане чи сподіване майбутнє»*. Йдеться не про історію термінів, а про пласти попередніх свого роду «футуристичних» уявлень, себто відповідних візій про уявну будучність, які постали на крутих зламах історії України протягом ХХ – початку ХХІ ст.

На нашу думку, погляд на загальний горизонт суспільних ідеалів, образів, уявлень, проекцій і візій інтелектуалів, які репрезентують низку генерацій, може чимало повідати про українську минувшину. Зрештою, часова перспектива та темпоральний масштаб світу уявлень ХХ – початку ХХІ ст. дозволяють інакше подивитися й оцінити ракурси, макроконтексти, виклики і злободенні проблеми нашої буремної, непередбачуваної сучасності. Останні доречно представити у вигляді даної *аналітичної записки* з відповідними практичними рекомендаціями.

1.2. Мета та завдання

Актуалізований ідеал є однією з найважливіших уявних проєкцій майбутнього, котрі виникають на ґрунті давніх традицій суспільної та історичної думки, запитів соціуму, поширених політичних, культурних практик, наявного горизонту концептуальних пропозицій, рівня політичної культури, динамічності, або, навпаки, інерційності масової свідомості тощо. У метафоричному розумінні суспільний ідеал є своєрідним культурним продуктом, який має певні змістовні складові, риси походження, архітектонічні принципи будови, соціо- та етнокультурні передумови і терени циркуляції, канали засвоєння й адаптації тощо.

Кожне покоління українських інтелектуалів формулювало, конструювало та висувало власні візії й проєкції майбутнього українства у світлі викликів, проблем і суперечностей тодішньої сучасності. Вочевидь, обрїй очікуваної / уявної будучини залежав від багатьох актуальних і фундаментальних чинників, передумов і обставин, передусім від пізнавальних рис, світоглядних настанов, психологічних прикмет і культурних настроїв тієї чи іншої генерації.

Головна **мета** полягає в тому, щоби з'ясувати як постають візії й проєкції щодо будучини, зокрема показати як їхню інноваційність, так і інерційність на тлі загальних діапазонів уявлень певного періоду. Така мета передбачає висвітлення домінуючих пізнавальних настанов, культурних настроїв, політичних стереотипів, суспільних почувань, громадських устремлінь, які відображені у текстах і практиках «діючих» генерацій інтелектуалів ХХ – початку ХХІ ст.

Складне, мішане та суперечливе походження палїтри бачень і сприймань майбутності потребує окреслення відповідних **завдань** для досягнення сформульованої мети:

а) обрати й схарактеризувати дослідницький інструментарій та стратегію з обсягу студіювання темпоральних шарів уявлень;

б) розглянути домінуючі вектори щодо окреслення горизонту очікувань, зокрема у руслі кількох уявних рівнів, які продукували поколіннєві орієнтири стосовно прийдешності – *пізнавального, світоглядно-культурного й емоційного-психологічного*;

в) проаналізувати як багатоманітний, насамперед екстремальний хронотоп майже всіх поколінь ХХ ст. впливав на обрїї гаданої майбутності;

г) систематизувати уявлення стосовно будучини, котрі циркулювали у вигляді візій, проєкцій, концепцій українських діячів;

д) на підставі отриманих узагальнень і висновків запропонувати практичні рекомендації стосовно репрезентації концептів «майбутність» і «поколіннєві уявлення» у сфері політики знання, культурних, освітніх, медійних та інших практик.

1.3. Дослідницька стратегія й основні терміни

Протягом усього ХХ ст. актуалізована сучасність у вигляді політики й ідеології імперських і тоталітарних режимів часто-густо заступала проєкції українського майбутнього, позаяк нав'язувала суспільні моделі виживання, пристосування, співжиття, адаптації, втечі (еміграція) тощо. Альтернативні візії тривалий час висувалися та циркулювали здебільшого поза межами України.

Певна річ, що спроби спроекувати чи уявити ближчу та віддалену прийдешність мимоволі залежали від тієї чи іншої палітри викликів, проблем, суперечностей, які були властиві для даного періоду / доби у межах «століття крайнощів». Пріоритетна увага концентрувалася на візіях, уявленнях, образах, проєкціях, які продукувалися в еміграційних і діаспорних осередках.

У міжвоєнний період поважну роль у формуванні обріїв гаданої будучини відіграла українська думка на галицьких обширах. Звісно, за часів національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. і у пострадянську добу горизонти уявлень переважно генерувалися на українських теренах, хоч еміграційна та діаспорна спільнота зробила чималий внесок у творення загальної палітри візій, проєкцій і образів.

Отож зіставлення ідеалів, візій, образів, уявлень, пов'язаних із конструюванням української будучини протягом різних часових відрізків ХХ ст., натрапляє на чималі пізнавальні й інструментальні проблеми.

Передусім ідеться про формулювання таких компаративних запитів, які б були більш-менш адекватними щодо «просторів досвіду» кожної з генерацій протягом усього ХХ ст. Адже практично кожне покоління нюансувало суспільні ідеали у вигляді візій і проєкцій, які відображали власну панораму зацікавлень, потреб, цінностей, устремлінь, сумнівів, вагань і почувань, урешті-решт спиралися на відповідні суб'єктивні «простори досвіду».

Пропонована *дослідницька стратегія* спирається на універсальні, метафорично кажучи, «вічні» питання, котрі є актуальними для кожного покоління, попри відмінні темпоральні особливості, хоч і різною мірою. На нашу думку, такі запити можемо означити у вигляді *низки компаративних площин*: 1) еліта / аристократія / провідна верства / панівна меншість (інтелігенція, інтелектуали) та суспільство / соціум; 2) народ / нація / українство як уявлена спільнота у світлі проєкцій майбутнього; 3) Україна і світ та наше місце на мапі світоустрою; 4) війна і мир; 5) українська ідея / мрія як національний і суспільний ідеал прийдешності.

З очевидних на то причин представлена палітра візій є досить вибірковою, а у певному розумінні – калейдоскопічною. Головна мета полягає в тому, щоби окреслити діапазони уявлень щодо гаданої прийдешності у світлі багатоманітних метаморфоз українства протягом ХХ – початку ХХІ ст. Варто особливо підкреслити, що кожна з уявних площин неоднорідно репрезентована у візіях, образах, проєкціях будучини протягом відмінних епох і періодів.

Термінологія, вжита в аналітичній записці, переважно походить із царини інтелектуальної історії та класичної й неklasичної соціогуманітаристики, зокрема є вислідом різних запозичень, перехрещувань і свого роду мутацій. Нижче подаємо стислий опис і пояснення (експлікацію) найуживаніших термінів-інструментів, які здебільшого стосуються концепцій генерацій і часових уявлень:

Горизонт очікувань (обрій уявного чи гаданого майбутнього). Термін спопуляризований українськими перекладами праць «Минуле майбутнє. Про семантику історичного часу» (К., 2005) та «Часові пласти. Дослідження з теорії історії» (К., 2006) німецького історика Райнгарта Козеллека. У широкому розумінні йдеться про взаємодію динамічних меж акумульованого людського досвіду та пропозицій, візій і проєкцій прийдешності, котрі тією чи іншою мірою формулюються й висуюються на його основі.

«Діючі» генерації. Метафоричне означення поколінневої палітри як у «вертикальному», так і «горизонтальному» зрізах для певного періоду або доби. Походить із практик і текстів німецько-британського соціолога Карла Мангайма, котрий вирізняв покоління за «місцеположенням», тобто за народженням, і генерацію за дійсністю, себто за здобутим або «стратифікованим» досвідом. Зокрема, К. Мангайм уживав поняття «покоління-секція» для позначення варіативності «просторів досвіду» у межах однієї генерації.

«Простір досвіду». Термін для розрізнення здобутого чи специфікованого досвіду внаслідок зміни соціо- й етнокультурного середовища, культурної атмосфери, контактів і впливів за різних передумов і обставин, як-от: еміграція, війни, соціокультурні катастрофи, переїзд з села до міста, внутрішня міграція до іншого регіону, кардинальна зміна моделей соціалізації та ін.

Темпоральність. Своєрідне сполучення суб'єктивних і об'єктивних вимірів часу, себто його реального перебігу та розмаїтих способів і форм сприйняття й відображення часового колориту у текстах, проєкціях, уявленнях, візіях, образах.

Хронотоп (часо-простір). Культурологічний та естетичний термін переважно вживається на ниві репрезентації суперечливого зв'язку часу й простору, передусім задля демонстрації амбівалентності генерованих смислів. Наприклад, екстремальний хронотоп – часо-простір соціокультурних катастроф, воєнних лихоліть, критичного людського досвіду і т.п. Походить із різних сфер, зокрема з практик і текстів (літературна естетика) філософа й літературознавця Михайла Бахтіна та психолога і фізіолога Олексія Ухтомського (культурні смисли).

Образ. Генералізований або, навпаки, диференційований вислід бачення, котрий за тією чи іншою авторською версією й логікою пропонує певну завершеність принаймні сталість, на відміну від уявлень, які переважно репрезентують мінливе, динамічне сприймання біжучих подій, явищ, фактів, обставин і т.п. У функціональному сенсі термінологічна пара образ / уявлення почасти нагадує понятійну зв'язку структура / процес, але є більш

синкретичною й розмитою. Іноді образ вживають як особливе авторське мірило вартості, приміром як ідеальний образ.

Візія. Бачення, погляд, розуміння, сприймання чогось. Рідше – мрія, ілюзія, видіння.

Врешті доречно відзначити, що з огляду на фактографічну щільність матеріалів, масштаби їх хронологічної локалізації у тексті даної аналітичної записки використана таблична форма репрезентації здобутих результатів і сформульованих висновків.

II. АНАЛІТИЧНО-ПОЯСНЮВАЛЬНА ЧАСТИНА

Ідея генерації як способу організації та маркування часу сягає давніх-давен. Здебільшого її пов'язують із родовою чи родинною сегментацією минавшини, котра відображала зміну голів роду. Відтак дефініція «покоління» має родове походження, зокрема в цьому сенсі перейшла до соціальних і культурних практик. У такому розумінні родове чи поколіннєве маркування часу вживалося у біблійних та євангельських текстах.

Відтоді ідея генерацій як розширена й адаптована проекція родового часу у тому чи іншому вигляді побутувала у різноманітних версіях династичної або державної історії, котра часто-густо асоціювалася з міфологічним часом, героїчною добою та її сакральними героями і т.п. Міфологічні чи сакральні схеми поколінь демонстрували плинність і zarazом розмаїтість буття на основі відповідної культурної чи політичної традиції, передусім продукували символічні смисли.

Зі зростаючим динамізмом політичного, культурного, соціального й господарського життя ранньомодерного часу спроби усвідомлення, досягнення, маркування новітніх суспільних трансформацій щодалі частіше збуджували зацікавлення сучасників, особливо на тлі метаморфоз тягlosti поколінь, зокрема очевидних відмінностей однієї генерації від іншої. Тому до традиційного шару уявлень про покоління як самобутній вимір родової темпоральності, вводилися соціальні та культурні прикмети, котрі представляли особливості розгортання історичного часу.

Отож прискорення історичного життя призвело до того, що проблема соціальних поколінь вийшла із затінку й опинилася як на перехресті різноманітних рефлексій, візій, концепцій, так і буденних спостережень, почувань, уявлень, ремінісценцій тощо. Поколіннєві відмінності світосприйняття виявлялися чимдалі сильніше, а дефініція «генерація» поступово відіграла роль самобутнього культурного, інтелектуального, політичного маркера.

На зламі XIX–XX ст. покоління стало однією з найуживаніших дефініцій. Про це промовисто свідчить відома заувага британського антрополога й культуролога Джеймса Фрейзера у передмові до дванадцятитомної праці «Золота гілка». Автор цієї монументальної студії обстоював думку, що про-

тягом двох-трьох поколінь у літературі людське мислення змінюється більше, ніж за два-три тисячоліття життя традиційного суспільства.

Таким чином, поколіннєве маркування набуло самостійного значення як своєрідна одиниця часу у світі літератури, культури, мистецтва, науки початку ХХ ст. Ба більше, генерація перетворилася на одне із засадничих культурних понять Модерну.

2.1. Поколіннєва палітра та її роль у формуванні горизонтів уявної майбутності

Нині циркулюють різні концептуальні пропозиції й стратегії щодо розробки, пояснення, осмислення та конструювання палітри генерацій. Та, попри надзвичайний інтерес до цієї проблематики, і до сьогодні дефініція «покоління» вирізняється багатозначністю, розмаїттям сфер ужитку та відмінністю продукованих смислів. Цей стан речей промовисто демонструє матеріал наведений у *Таблиці 1*.

Таб. 1. Генерація як концепт і термін-інструмент: предметні області, дисциплінарні сфери вжитку та пізнавальні можливості

<i>Дисципліни та галузі</i>	<i>Тип</i>	<i>Дефініції «покоління» (за Домініком Кола)</i>	<i>Предметні області та зрізи студіювання</i>
Історія Культурологія	Суспільно-культурна дефініція	Уявна / умовна хронологічна одиниця в історичній науці, котру здебільшого пов'язують із періодом у 30–40 років	Сукупність людей, об'єднаних участю у спільних історичних подіях; представники / носії певної субкультури чи духовно-культурної спільності
Демографія Антропологія Генеалогія Етнографія Етнологія Етнопсихологія Право	Демографічно-антропологічна дефініція	«Вікова когорта» – часовий відрізок у демографії для позначення осіб, які народилися одного року чи протягом вибраного часового інтервалу, приміром упродовж двох або п'яти років і т.п.	Генетичні характеристики й ступінь походження від спільного пращура; вікова група певного етносу

Політична соціологія Політологія	Політологічна дефініція	Виборці, котрі вперше проголосували на певних виборах як окреме покоління	Моделі електоральної поведінки, поколіннєві стереотипи та пріоритети
Соціологія Політологія Історія Культурологія	Культурно-соціологічна дефініція	Особи у період їх переломного віку (у західній традиції юність або початок зрілості), об'єднані якоюсь позицією щодо певної події, до якої вони долучилися добровільно чи примусово	Моделі соціалізації, життєдіяльності, типові потреби, ціннісні орієнтації, структура зацікавлень
Біологія Демографія	Демографічно-біологічна дефініція	Людське потомство чи популяція	Вікові характеристики та вікові групи, динамічні й статичні популяційні параметри

Таке розмаїття змістовних сегментів, які позначають терміном «генерація», а також міждисциплінарна багатоманітність сфер його вжитку навіть спонукає до обґрунтованих сумнівів щодо інструментального застосування цієї дефініції. Скажімо, політолог і соціолог Домінік Кола навіть риторично запитує: покоління – ілюзорне поняття?

Так чи інакше, означення «генерація» виявилось надзвичайно важливим, гнучким і привабливим соціальним, культурним, психологічним маркером. Отже, термін «покоління» і до сьогодні є однією з найуживаніших дефініцій, яка інтенсивно циркулює у мас-медійних, комунікативних та багатьох інших практиках.

Ба більше, ідея генерацій тягнє до давніх родових або архетипічних культурних уявлень від часів античності, які якнайкраще та найпростіше демонструють плинність історичного життя. Адже конструювання тієї чи іншої палітри поколінь хоч-не-хоч нав'язує продукування суспільних уявлень, передусім пов'язаних із тим, в яких образах соціум хоче, прагне або намагається уявити й сконструювати себе.

З одного боку, концепт «генерація» дозволяє гнучко актуалізувати той чи інший пласт давнього-недавнього історичного досвіду, пов'язаного з відповідними культурними, соціальними, політичними, господарськими та іншими контекстами. Недаремно нині оперуємо чималим метафоричним рядом означень, які специфікують досвід, практики, травматичні враження, рефлексії або, навпаки, ідеали-дороговкази чи символи-маркери, котрі отожднюють з тією чи іншою генерацією. Приміром, Т. Гундорова наводить низку популярних висловів, як-от: «покоління Срібного віку», «розстріляне

покоління», «втрачене покоління», «покоління хіпі», «покоління шістдесятників», «посттоталітарне покоління», «покоління нульових» тощо.

Загалом про привабливість концепту «покоління» свідчать розмаїті палітри й образи генерацій західного світу ХХ – початку ХХІ ст., які дедалі частіше транслюються до глобалізованих обширів, зокрема сягають українських теренів. Зрештою, представлення історії західного суспільства, передусім Сполучених Штатів у вигляді поколінневих образів, сформувало навіть своєрідну традицію щодо їхнього маркування, окреслення й представлення, хоч і доволі мінливу та варіативну.

Передусім ідеться про відому теорію поколінь Ніла Хоува та Вільяма Штрауса, котрі представили історію США у вигляді великої серії біографій поколінь від кінця ХVІ ст. до кінця ХХ ст., згодом до початку ХХІ ст. Автори цієї теорії обстоюють тезу про своєрідні чотирьохактні цикли генерацій – підйом, пробудження, спад і криза. Кожен із циклів обраховується у 20–22 роки, себто чотири цикли покривають приблизно середню тривалість життя у 80 років і метафорично іменуються «сезонами історії». Крім того, концептуалізація Хоува-Штрауса вирізняє чотири архетипи поколінь – пророк, кочівник, герой і митець.

У спрощеній та узагальненій подобі ця палітра генерацій західного, точніше американського суспільства кінця ХІХ – початку ХХІ ст. (приблизно за 135 років) представлена у *Таблиці 2*.

Таб. 2. Поколіннева палітра американського суспільства кінця ХІХ – початку ХХІ ст. за теорією Хоува-Штрауса

<i>Хронологічний сегмент</i>	<i>Покоління</i>	<i>Супутні чи альтернативні означення</i>	<i>Цикл або «сезон історії»</i>	<i>Архетип</i>
Народжені 1885–1904	«Втрачене» покоління	Воєнна генерація, покоління Е. Хемінгуея, Е.-М. Ремарка, Ф.С. Фіцджеральда	Пробудження	Кочівник
Народжені 1905–1923 рр.	«Величне» чи «велике» покоління	Генерація переможців	Спад	Герой
Народжені 1924–1944 рр.	«Мовчазне», «тихе» покоління	Генерація традиціоналістів, покоління Великої кризи	Криза	Митець
Народжені 1945–1963 рр.	Бумерівське покоління, генерація Бебі-буму	Покоління «демографічного вибуху»	Підйом	Пророк
Народжені 1964–1984 рр.	Покоління Х	Генерація доби «холодної війни», гонки озброєнь і біполярного поділу світу	Пробудження	Кочівник

Народжені 1985–2004 рр.	Покоління Y	Генерація міленіуму, глобалізму та «споживацького суспільства»	Спад	Герой
Народжені від 2005 р.	Покоління Z	«Перша» цифрова генерація, покоління кліпів і смартфонів	Криза	Митець

Власну палітру поколінь намагалася сконструювати й радянська історіографія, хоч обмежувалася майже виключно генераціями на теренах СРСР. Тим більше, що ідеологічні практики радянського режиму мали виразне футуристичне спрямування, тобто оперували схемою руху поколінь, насамперед наймолодшої генерації, до вищої телеологічної мети – т. зв. «світлого комуністичного майбутнього».

Канонізувалася доволі проста й очевидна схема: перше радянське покоління – «героїчно-революційне»; друге – воєнне чи покоління «переможців»; третє – покоління «трудових звершень і подвигів», ударників соціалістичних п'ятирічок або «будівників комунізму» і т.п.

Однак майже одразу намітилася свого роду альтернативна чи ревізійна концепція конструювання радянських поколінь. Ця візія побутувала у вигляді різних варіацій й адсорбувала здобутий неформальний досвід життя в СРСР, як-от: спільні травматичні враження, шоківі переживання, розмаїті неконформістські настрої, конфронтаційні устремління й негативні реакції тощо. Загальні відомості про офіційні та неофіційні схеми радянських поколінь наведено у *Таблиці 3*.

Таб. 3. Схеми радянських поколінь – офіційна та неофіційна

<i>Хронологічний сегмент*</i>	<i>Покоління</i>	<i>Офіційна схема</i>	<i>Неофіційна схема</i>	<i>Ключові події, явища, процеси, котрі формували хронотоп доби</i>
Народжені на зламі XIX–XX ст.	Перше радянське покоління	«Героїчно-революційне» покоління, генерація засновників і	Генерація розстріляних, репресованих, «членів родин ворогів народу»,	Перша світова війна, революція 1917 р. революційна / «громадянська» війна, індустріалізація та

* Здебільшого у працях, в яких представлена офіційна схема радянських поколінь, не подається конкретна хронологічна локалізація для побутування того чи іншого покоління. Натомість переважно вживають ідеологічні штампи, котрі своєрідним чином вказують на деформацію поколінневої спадкоємності «радянських людей» як за рахунок численних соціокультурних катастроф XX ст., так і масової індоктринізації культурного та суспільного життя. Альтернативна чи неофіційна поколіннева палітра радянського суспільства переважно репрезентована у вигляді метафоричних означень, оскільки здебільшого циркулювала на маргінесах тодішнього культурного простору. Відтак хронологічні сегменти окреслено доволі умовно.

		будівничих СРСР	«недостріляних», «жертв і катів»	колективізація, голодомор 1932– 1933 рр., великий терор 1937–1938 рр.
Народжені від поч. 1920-х рр.	Друге радянське покоління	Воєнне покоління чи покоління «переможців»	Покоління учас- ників, очевидців і жертв війни, дітей війни; генерація шістдесятників – дисидентів і правозахисників	Друга світова війна, хрущовська лібералізація та паліативна десталінізація
Народжені від поч. 1950-х рр.	Третє радянське покоління	Покоління «трудових звершень і подвигів», ударників соціалістич- них п'яти- річок або «будівників комунізму»	Покоління «двір- ників і сторожів» – «втрачена» гене- рація, покоління афганців і чорно- бильців, генерація «зайвих людей»	«Період застою», війна в Афганістані 1979–1989 рр., Чорнобильська катастрофа 1986 р., перебудова М. Горбачова, розпад СРСР

Вочевидь, конструювання загальної палітри українських поколінь від зламу ХІХ–ХХ ст. до нашого часу натрапляє на низку різноманітних проблем.

Із одного боку, варто взяти до уваги масований травматичний ефект, або радше тотальний шоківий вплив українського ХХ ст., пов'язаний із його насиченістю катастрофічними або екстремальними подіями, процесами, явищами (революції, світові війни, масовані репресії, депортації, чистки, масштабні криваві соціальні експерименти, кілька великих еміграційних хвиль), тривала розділеність українських земель між кількома державами тощо. Коли врахувати те, що в основі зв'язку поколінь закладено родовий / родинний механізм, то його тотальна руйнація істотно, ба навіть кардинально змінювала соціокультурні обриси як окремої генерації, так і загальної поколінневої панорами протягом ХХ ст.

Навіть більше, екстремальний хронотоп нав'язував стратегії та практики банального виживання, себто збереження свого фізичного існування. Тому сформувався потужний пласт травматичного досвіду, котрий тією чи іншою мірою циркулює у пам'яті кількох поколінь і до сьогодні. Сучасні дослідники обстоюють думку про вплив травмувальних ситуацій і пов'язаних з ними травматичних переживань протягом трьох-чотирьох генерацій. Відтак проблема вивчення травматичного досвіду поколінь набуває міждисциплінарного характеру та перетікає до інших наукових сфер і площин, зокрема на поле студій, присвячених транспам'яті та постпам'яті.

Із другого боку, деформоване соціокультурне розмаїття спричинило велику мозаїчність «просторів досвіду», моделей соціалізації, варіативності масивів спільних вражень, цінностей, устремлень тощо. Та водночас варто зауважити й очевидну типізацію і одноманітність принаймні зовнішню жит-

тєвих сценаріїв, моделей, ціннісних орієнтацій, способів соціалізації українців у межах радянського тоталітарного режиму.

Крім того, великі соціокультурні катастрофи ХХ ст. часто-густо призводили до тих чи інших розривів між поколіннями. До того ж культурна політика, скерована на тривале російщення українського населення під гаслом створення квазіспільноти – радянського народу, породжувала масштабні спотворення здобутого чи пережитого досвіду.

Втім, символічний потенціал концепту «поколінь» був доволі затребуваний українськими інтелектуалами на еміграції та в діаспорі для відтворення чи конструювання традицій культурної / духовної / наукової спадкоємності. Ця проблема була доволі гострою й актуальною з огляду на потужну «зачистку» культурного простору УРСР та кілька послідовних хвиль радянської науки.

Отож проблема континуїтету, спадкоємності наукових, культурних, духовних традицій на еміграції та у діаспорі набувала особливої ваги й символічного значення з багатьох ракурсів і перспектив.

Певна річ, конструювання наукових або культурних генерацій істотно відрізнялося від представлення палітри соціальних поколінь, хоч вони тією чи іншою мірою корелювалися між собою. Насамперед зауважимо, що помітно звужувався поколінний інтервал, кардинально перекроювався «простір досвіду», способи зв'язку і взаємини між генераціями і, навпаки, суттєво підносилося символічне призначення або встановлення / вписування належності до певного покоління.

Навіть більше, центральну роль у такому конструюванні відіграла символічна фігура «батька-засновника», себто своєрідна персоналізація культурної, наукової, інтелектуальної традиції. Декілька прикладів конструювання «генеалогій» наукових генерацій українських істориків подано у Таблиці 4.

Таб. 4. Генерації українських істориків за схемами («генеалогіями») О. Оглоблина, Н. Полонської-Василенко й М. Чубатого

<i>Авторські схеми</i>	<i>Державницька «генеалогія» істориків О. Оглоблина (кін. 1950-х рр.)</i>	<i>Схема школи українських істориків Н. Полонської-Василенко (кін. 1960-х – поч. 1970-х рр.)</i>	<i>Схема генерацій українських істориків М. Чубатого (поч. 1970-х рр.)</i>
Символічний фундатор / фундатори та перша генерація	В. Липинський і Д. Дорошенко як засновники; В. Біднов, Р. Лашенко, О. Лотоцький, В. Прокопович, С. Шелухін, А. Яковлів та інші історики, які ввійшли до української історіографії у дореволюційні часи	Засновник – В. Антонович; учні В. Антоновича (перше покоління)	Поет-пророк Т. Шевченко і його товариш М. Костомаров

<i>Друга генерація</i>	І. Борщак, В. Заїкин, Б. Крупницький, С. Наріжний, Д. Олянич та інші історики, котрі здобули освіту переважно за кордоном. Частина студентів Д. Дорошенка, В. Липинського та істориків першої генерації	Учні учнів В. Антоновича	В. Антонович, М. Драгоманов, О. Левицький, О. Лазаревський та інші історики, котрі посідали провідні позиції в українській історіографії останньої чверті XIX ст.
<i>Третя генерація</i>	Наймолодші студенти учених першої генерації, зокрема Михайло Антонович	«Правнуки»	М. Грушевський та його сучасники
<i>Четверта генерація</i>	Історики, котрі ввійшли до української історіографії після Другої світової війни		Учні М. Грушевського, котрі «майже всі стали істориками-державниками»
<i>П'ята генерація</i>			Учні четвертої генерації вчених у 1930-х рр. і ті історики, котрі не мали спадкоємного покоління в зв'язку

Загалом можливий діапазон установчих критеріїв, мірил, засад щодо конструювання генерацій учених або літературних, мистецьких та інших поколінь з обсягу того чи іншого культурного / наукового поля є доволі варіативним.

Скажімо, вивчення практик і стратегій маркування літературних поколінь на ниві іспаномовного літературознавства (за О. Пронкевичем) спричинило виокремлення таких мірил, як-от: 1) близькість дат народження; 2) схожість умов, в яких відбувалося інтелектуальне та мистецьке становлення; 3) середовище спілкування, взаємний обмін ідей, настроїв, спільні моделі поведінки; 4) події або явища, котрі здобули екзистенційне, культурне або естетичне значення у рецепції покоління; 5) специфічні поколіннєві ознаки стилю й поетики; 6) тип реакції на попередню генерацію чи генерації тощо.

Вочевидь, годі навіть побіжно перерахувати розмаїті взірці, стратегії та пропозиції щодо застосування концепцій поколінь, особливо коли взяти до уваги невпинно зростаючі темпи нинішніх інтердисциплінарних запозичень і міждисциплінарних мутацій. Отож міждисциплінарний потенціал конструювання палітри поколінь, передусім пов'язаний із студіюванням різноманітних масштабів, ракурсів, площин, сфер пережитого чи суб'єктивного досвіду.

У широкому сенсі сучасні пізнавальні запити чимдалі більше адресовані до світу уявлень, настроїв, почувань, мотивів, інтересів, потреб, переконань, ідеалів, цінностей, ментальностей, колективної, групової, трансгенерацій-

ної, постколоніальної, посттоталітарної пам'яті, які репрезентують поколінневі відмінності та спонукають до пошуку компаративних паралелей.

Сучасні стратегії та концептуальні пропозиції стосовно конструювання палітри поколінь дедалі більше переходять від вивчення пережитого чи суб'єктивного часу до начебто незримого, проте вповні очевидного простору уявлень, які творить та чи інша генерація. Тому чимдалі частіше йдеться про конкуренцію знакових образів і уявлень-символів, трансльованих до мас-медійного світу.

Гадаємо, що саме з таким суцільним поворотом до світу уявлень пов'язані як чималі інструментальні можливості, так і певні пізнавальні ліміти.

З одного боку, суттєво ускладнюються й нюансуються наші уявлення щодо різних сфер, площин і вимірів буття поколінь, насамперед коли йдеться про генерації другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Відповідно варто вести мову про більш-менш об'єктивну варіативність конструювання та представлення палітри поколінь.

З іншого боку, родова матриця покоління як універсального маркера причинилася до того, що це означення вільно й інтенсивно циркулює у найрізноманітніших суспільних практиках, зокрема у вигляді величезного розмаїття метафор, рефлексій, образів, символів тощо.

Навіть більше, саме вони продукують очевидні пізнавальні перестороги і думки про ілюзорність концепту «покоління», позаяк руйнують попередні конвенціональні домовленості. Причому міжпоколінний інтервал, попри його невелике розширення, залишається більш-менш сталою величиною і здебільшого варіюється у межах 15–35 років. Натомість шари пережитого часу, точніше суб'єктивного досвіду кожної генерації, кардинально розростаються, внаслідок чого їх студіювання й осягнення дедалі швидше та частіше урізноманітнюється і навіть розвивається.

Таким чином, давня дилема між «кількісним» часом позитивістів і «якісним» часом романтиків, яка побутувала у «знятому вигляді», нині постала на новітньому соціокультурному ґрунті, хоч і в іншій подобі. Наприклад, ця проблема циркулює у вигляді похідних термінів-інструментів, як-от: хронологічне покоління / умовне покоління і т.п.

Зрештою, варто вести мову про кардинальне розширення «якісного» пласту, точніше пережитого чи суб'єктивного часу, котрий чимдалі швидше «поглинає» чи навіть розчиняє «кількісний» пласт як начебто заданий / сконструйований інтервал буття покоління, який зазвичай обраховується у вигляді «когорт».

Приміром, якщо означуємо генерацію шістдесятників – правозахисників, дисидентів, більш або менш очевидних опозиціонерів щодо радянського режиму, то мусимо окреслювати й інші варіації. Адже поряд із шістдесятниками існувало те ж саме, проте в багатьох аспектах, вимірах і площинах суб'єктивного досвіду зовсім інше покоління. Надія Світлична нещадно, проте доволі точно називала цю генерацію, до якої вона сама належала принаймні у хронологічному розумінні, «телячим поколінням».

Так само і генерація 1930-х рр. (доби великого терору) складалася не тільки з розстріляних, репресованих, «недостріляних», а й із катів, різних категорій службовців-приспосованців, донощиків, анонімних дописувачів, мовчазних і пасивних або, навпаки, вельми активних «свідків-гвинтиків» тощо. Звісно, вони мали спільні пласти пережитого чи критичного досвіду, проте з істотно різних позицій, які творили чи формували відмінні версії структур суб'єктивного часу, об'єднаних екстремальним хронотопом.

Ці спостереження є слушними і щодо наукових / літературних / культурних / мистецьких генерацій. Адже у межах навіть одного покоління істориків, наприклад часів хрущовської лібералізації чи її української версії, метафорично названої західними інтелектуалами «добою П. Шелеста» (1963–1972 рр.), одночасно співіснували різні типажі істориків, об'єднаних спільним, але неоднаковим суб'єктивним досвідом. Відтак в уяві постає ціла галерея образів тогочасних істориків – нонконформістів й приспосованців, прихильників модернізації та традиціоналістів, генераторів ідей, проектів і трансляторів-пропагандистів ідеологічних настанов, технічних організаторів та звичайних виконавців і т.п.

Отож у межах кожного покоління де-факто побутують, співіснують, взаємодіють відмінні «діючі» генерації. Вони змагаються між собою за першість на лідерських щаблях або наближених до них позиціях, доступ до фінансів, ресурсів, можливостей і перспектив кар'єрного просування за більш-менш «нормальних» соціокультурних передумов і політичних обставин. Натомість із розгортанням екстремального хронотопа ці різноманітні практики та стратегії обертаються в банальні поведінкові схеми виживання чи балансування на межі, особливо під час потужних соціокультурних катастроф або інших руйнівних явищ і процесів.

Генералізовані й цілісні образи поколінь, передусім ХХ ст. нині сприймаються з дедалі більшим скепсисом саме тому, що істотно звужують, ба навіть спрощують і нівелюють суб'єктивні структури пережитого досвіду. Якщо взяти до уваги постколоніальні, постімперські, культурологічні, антропологічні, мікроісторичні, регіонально-локальні запити та практики, приміром у царині історії меншостей, субкультур, формацій колективної, поколінневої та трансгенераційної пам'яті, то стає очевидним дальше розширення шарів пережитого / здобутого / засвоєного досвіду як предметних областей студіювання.

Видається, що саме осягнення різних варіацій структур суб'єктивного часу та пов'язаних із ними культурних полів і шарів уявлень є викликом для концепцій і теорій генерацій і водночас найбільшим пізнавальним обмеженням для їх подальшого застосування. В інструментальному плані цей пізнавальний ліміт уявляється у вигляді зростаючої суперечності між множинністю структур суб'єктивного часу чи багатоманітністю пережитого досвіду та загальною спрямованістю більшості концептуальних пропозицій на конструювання покоління як уявної цілісності, що продукує генералізовану і спрощену палітру образів й уявлень.

2.2. Обрії очікуваної прийдешності у візіях українських інтелектуалів

Майбутність посідає особливе місце на уявній шкалі історичної темпоральності, позаяк адсорбує розмаїтий досвід минулого і разом репрезентує строкатий горизонт конкуруючих версій тієї чи іншої сучасності.

З цієї перспективи концепції, зорієнтовані на представлення відмінних шарів пережитого досвіду «діючих» генерацій, пропонують доволі гнучку й дієву одиницю виміру історичного, точніше суб'єктивного часу. Адже образи прийдешності значною мірою ґрунтуються на єдності поколіннєвого світосприйняття, хоч і передбачають чималу варіативність проєкцій майбутнього, закладену версійністю суб'єктивного досвіду.

Масштабна диференціація таких «просторів досвіду» природно залежить від макроконтекстів доби, сучасниками якої є кілька генерацій. Якщо йдеться про ХХ – початок ХХІ ст., то це світові війни, революції, економічні кризи, та, навпаки, піднесення, великі соціальні метаморфози, зміна державного устрою чи взагалі держави. Недаремно саме макроконтексти мимоволі генералізують поділ часу або задають його соціальне опрідметнення – до-революційний / революційний / післяреволюційний, довоєнний / воєнний / повоєнний, докризовий / кризовий / післякризовий, дорадянський / радянський / пострадянський і т.п.

Власне, макроконтексти формують і загальний ландшафт, навколо якого розгортаються різноманітні та суб'єктивні «простори досвіду». Звісно, йдеться не тільки про кризові й травматичні трансформації, а й епохальні наукові досягнення та соціокультурні перетворення, промислові й технологічні революції тощо. Зазвичай вони передаються у вигляді відомих метафор, як-от: ера космосу й атома, цифрове століття та доба віртуального простору, вік всесвітньої мережі і штучного інтелекту, час розшифрування ДНК та клонування тварин, епоха антибіотиків і генетично модифікованих організмів тощо.

Вочевидь, їхній вплив на пережитий досвід кожної генерації є доволі розмаїтим і неоднозначним. Упродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст. технологічні досягнення, економічні потуги й соціокультурні зрушення стали настільки динамічними, що кардинально змінюють навколишній світ уже за життя одного покоління, себто протягом кількох десятиліть. Передусім, вони продукують втрату звичних орієнтацій і стан життєвого дискомфорту та навіть перманентної паніки. З легкої руки Елвіна Тоффлера, ця своєрідна ситуація маркується цілим рядом метафор – футурошок, «хвороба перемін» або «зіткнення» з майбутнім.

Певна річ, побутують й інші часові маркери, котрі вирізняються надзвичайною універсальністю та тотальністю щодо означення світоустрою, як-от: епоха біполярного поділу світу, доба глобалізму чи часи поліцентричного / багатополюсного світу.

Врешті, варто взяти до уваги різноманітні культурні маркери темпоральності, котрі дедалі більше пов'язані з мас-медійними практиками й стратегіями. Наприклад, славнозвісний міленіум – закінчення та початок нового тисячолітнього проміжку часу, котрий став розкритим мас-медійним символом 2000-х рр.

Отже окреслення палітри уявного майбутнього з національної, точніше української перспективи протягом ХХ – початку ХХІ ст. потребує формулювання адекватних, тобто більш-менш співмірних пізнавальних запитів.

Зауважимо, що висунення таких запитів істотно утруднено соціокультурною й інтелектуальною палітрою українського ХХ ст. Насамперед очевидно є «космічна» різниця між динамікою історичного буття на початку, у середині та наприкінці ХХ в. і на зорі ХХІ ст.

Окрім того, варто згадати, що продукування та циркуляція проєкцій майбутнього з української перспективи суттєво ускладнюється поділом України між імперіями Романових і Габсбургів. Відтак українська прийдешність уявлялася та конструювалася інтелектуалами, котрі перебували у різних культурних середовищах, політичних обставинах, суспільних передумовах, себто навіть у межах одного покоління мали дуже відмінні «простори досвіду».

За радянської доби образи українського майбутнього могли більш-менш вільно продукуватися та циркулювати поза межами «залізної завіси», хоч, звичайно, не були позбавлені впливів «холодної війни» й тотального ідеологічного протиборства. У межах УРСР після кількох хвиль радянської домінуючими були уявлення, нав'язані ідеологічними догматами та провідними напрямками офіційної культурної політики.

Натомість нонконформістські, дисидентські, правозахисні принаймні опозиційні візії щодо задекларованих радянських образів «комуністичного майбутнього» плекалися лише в обмежених «просторах досвіду». До того ж змагання, конфронтація, опозиція до радянської системи нав'язували темпоральні виміри й уявні проєкції, зорієнтовані на продукування неофіційних та альтернативних образів сучасності і спростування ідеологічних, канонічних уявлень.

Отже, проєкції майбутності були доволі обмеженими й абстрактними, позаяк заступалися конфронтаційними образами радянської сучасності – офіційної, легітимізованої та неофіційної, нонконформістської. За великим рахунком, на шкалі темпоральності уявлення про прийдешність витіснялися актуальними образами сучасності чи її конкуруючих версій.

Таким чином, образи, візії та проєкції української будучності хоч-не-хоч виношувалися поза межами України протягом низки десятиліть ХХ ст. На цьому місці варто відзначити, що така специфіка української історичної та суспільно-політичної думки ХХ ст. суттєво розмивала горизонт уявлень, проєкцій, очікувань і сподівань.

Візії майбутності зазвичай є калейдоскопічними і синкретичними за своєю будовою. Здебільшого це пов'язано з культурними, соціальними, інте-

лектуальними, політичними та багатьма іншими чинниками, контекстами й передумовами, котрі відображають змішану темпоральність або недиференційоване мереживо часових шарів. Тож прийдешність є лише одним із низки уявних векторів концептуалізації на ниві суспільно-політичної та історичної думки.

Щоправда, своєрідний виняток становлять візії, котрі належать або тяжіють у видовому та жанровому плані до футурології, утопій, ідеологічних доктрин, релігійних вчень й інших концепцій із виразним і домінуючим телеологізмом. У таких випадках темпоральність часто-густо вибудовується у вигляді тієї чи іншої апріорної схеми висхідного, поступового, лінійного і, як правило, безальтернативного руху до «великої» мети. Ідеальними взірцями таких концептуалізацій є сумнозвісне вчення про «світлу комуністичну майбутність» або есхатологічні пророцтва про кінець людства чи загибель Всесвіту.

Відзначимо, що футурологічні твори мають власні жанрові та видові особливості. Адже футурологія прагне, так би мовити, досягнути майбутність у вигляді тієї чи іншої типізації гаданих сценаріїв або прогнозів, у межах яких пропонується діапазон альтернатив: за часовими межами – короткотривала, середньотривала, довготривала; за очікуваннями – оптимістична, песимістична чи посередня і т.п. Інколи футурологічні твори пропонують своєрідні жанрові експерименти, зокрема сполучають елементи науковості з художніми проєкціями, культурними екстраполяціями, психологічними замальовками, міфологічними зіставленнями і т.п.

Зауважимо, що від останньої третини ХХ ст. така архітектоніка писань перетікає до текстів ряду інтелектуалів, дописів у періодиці тощо. Відтак доволі часто алгоритм побудови творів про прийдешність тяжіє, апелює, наслідуює футурологічні сценарії чи прогнози.

Натомість візії про будучність, пов'язані з певною предметною областю, пізнавальною сферою, цариною соціогуманітаристики чи конкретною національною історією, конструктивно є більш розмитими, позаяк містять своєрідне чи навіть оригінальне сполучення гіпотетичних або прогностичних складових з іншими темпоральними шарами. Іноді вони мають і телеологічні компоненти. Проте останні не формують повною мірою змістовну основу і не визначають остаточну палітру смислів, які продукують ці концепції й уявлення.

Наприклад, концепція «національного відродження» М. Грушевського, побудована як чергування відроджень (кінця XVI – початку XVII ст. і XIX ст.) і занепадів (середина XIV ст. та друга половина XVIII ст.) в історії України, постулювала телеологічне переднакреслення майбутнього – третє чи новітнє відродження у ХХ ст.

Та, попри таку конструкцію, вона залишала чималий гіпотетичний або варіативний простір щодо того, як буде розгортатися процес національного відродження, себто не була повністю телеологічною. Навіть більше, у публіцистичних писаннях автор «Історії України-Руси» інколи навіть вказував на

можливість песимістичного чи негативного сценарію для українства, котре може не встигнути «вписатися» у зростаючий темпоритм суспільного буття початку ХХ ст.

Отже, уявлення М. Грушевського про будучину (автономістсько-федеративний ідеал державного устрою, соціокультурну основу новітнього українства) тією чи іншою мірою корелювалися з концепцією «національного відродження», його світоглядними орієнтирами, проте не були аксіоматичними чи незмінними.

Натомість В. Липинський пропонував циклічну схематизацію як минувшини, так і гаданої майбутності у вигляді понятійної тріади, котра окреслювала три цикли державного правління та три стани існування нації – класократія (органічний спосіб утворення), демократія (хаотичний спосіб) й охлократія (механічний спосіб).

Ця конструкція почасти нагадує циклічні теорії М. Данилевського, А. Тойнбі, О. Шпенглера та ін. Але «класократична концепція» В. Липинського суттєво відрізняється в інструментальному плані, позаяк вказані мислителі оперували іншими поняттями – культурно-історичний тип (М. Данилевський), цивілізація (А. Тойнбі), культура (О. Шпенглер). Натомість провідним операційним інструментом В. Липинського є поняття «нація», котре досить помітно корелюється з циркуляцією національної аристократії (еліти) у душі теорій В. Парето й Г. Моски та ін.

Однак питання про те, який цикл (стан нації та спосіб організації національної аристократії / провідної верстви) може стати наступним В. Липинський не вирішував, так би мовити, «автоматично». Навіть більше, він припускав можливість різних варіантів уявної прийдешності, хоч й уважав найкращим і найоптимальнішим – класократичний стан існування нації, себто конституційну монархію у формі дідичного Гетьманату.

Нижче у *Таблиці 5* зіставлено концепції М. Грушевського та В. Липинського за низкою параметрів:

Таб. 5. Українська майбутність у концепціях «національного відродження» М. Грушевського та «класократичної монархії» В. Липинського

<i>Концепція</i>	<i>Тип, політична основа та інтелектуальне походження</i>	<i>Спосіб трансформації світу історії</i>	<i>Конструкція</i>	<i>Державний ідеал прийдешності</i>
«Національного Відродження» М. Грушевського	Стадіальна концепція Соціалістична та ліберально-демократична думка Модернізований	Перехідні періоди між відродженнями чи заходами, котрі виконують роль своєрідних «транзит-	Чергування стадій або фаз першого (кінця XVI – початку XVII ст.) і другого відроджень (XIX ст.) і занепадів (середина XIV ст. та друга половина	Україна у складі демократичної федерації народів колишньої Російської імперії, у віддаленій перспективі – всесвітньої

	або «критичний» позитивізм із включенням елементів соціологізації історії та віталізму	них перемикачів»	XVIII ст.). Постулювала телеологічне переднакреслення майбутнього – третє / нове національне відродження у XX ст.	федерації народів
«Класократичної монархії» В. Липинського	Циклічна концепція з кореляційними включеннями із теорій циркуляції еліт Консервативна думка Неоромантизм, модернізований позитивізм, соціологізація історії	Циклічна ритмічність станів нації, котра корелюється з коловоротом (циркуляцією) національної аристократії (провідної верстви чи еліти)	Три цикли державного правління та три стани існування нації – класократія (органічний спосіб творення), демократія (хаотичний спосіб творення) й охлократія (механічний спосіб творення)	Конституційна монархія у вигляді дідичного Гетьманату, сперта на національну історичну традицію з виразною та диференційованою класовою структурою суспільства

Зрештою, циркулюючі шари уявлень і проєкцій переважно є більш багатоманітними й полівимірними, ніж можливості та пізнавальний потенціал того чи іншого інструментарію.

Отож уповні логічно постає запит про те підґрунтя, на якому формується горизонт очікувань, точніше діапазон візій щодо гаданої будучності. В іншому контексті це питання нав'язує погляд на способи представлення загальних обрїїв, на основі яких розгорталися, а за певних обставин ставали самоцінними різноманітні «простори досвіду» для генерацій інтелектуалів тієї чи іншої історичної доби.

Вочевидь, можливі різні вектори щодо окреслення горизонту очікувань, але найважливішими видаються ті, котрі виступали як формуючі чинники уявлень. У нашому випадку це кілька уявних рівнів орієнтирів – *пізнавальний, світоглядно-культурний й емоційно-психологічний*, які здебільшого визначали чи задавали певну палітру поколіннєвих уявлень.

Загалом ідеться про локалізацію чотирьох темпоральних сегментів: дореволюційного (до 1917 р.), міжвоєнного (до 1939 р.), післявоєнного або біполярного світу (до 1991 р.) та пострадянського (до 2014 р.). Звичайно, означені сегменти не є співмірними у вимірах «кількісного» чи об'єктивного часу, проте є більш-менш одноцільними принаймні подібними у світлі «якісного» або суб'єктивного часу.

Така конструкція дозволила висунути та вжити більш-менш виразні компаративні зіставлення за вказаними рівнями (шкалами, осями), котрі розглядаються як базові площини чи шари у формуванні концепцій, візій, уявлень щодо майбутності. Результати цих спостережень й узагальнень подано у *Таблиці 6*.

Таб. 6. Темпоральні сегменти XX – початку XXI ст. та поколіннєві уявлення: пізнавальні, світоглядно-культурні й емоційно-психологічні орієнтири

Темпоральні сегменти	Пізнавальні орієнтири	Світоглядно-культурні дороговкази	Емоційно-психологічні орієнтири
Дореволюційний (до 1917 р.)	Позитивістські стандарти точного, перевіреного принаймні достовірного знання, котрі корелювалися з уявленнями про поступовий розвиток або невинний еволюційний плин	Ідеали ліберальних, демократичних, конституційних свобод особистості та громади, гармонійного розвитку людства, європоцентричне сприйняття світу, домінування західних культурних взірців	Громадська відкритість й оптимізм, завищені й ідеалізовані сподівання на кращу майбутність
Міжвоєнний (до 1939 р.)	Перехід від класичної до неklasичної моделі науки загалом і соціо-гуманітаристики зокрема, поширення уявлень про версійність, варіативність і релевантність знання, суперечлива рецепція «масової» («сірої») людини та концепцій «масових суспільств»	Образ «нової» чи «другої Руїни», колективна травматична спадщина після поразки національно-визвольних змагань, державницький ідеал як міродайний дороговказ	Кризові настрої, травматичні враження й транзитні почування у душі т. зв. «перехідного часу» між світовими війнами
Біполярний світ (до 1991 р.)	Криза «західної людини», перехід від рефлексій і концептуалізацій буття «масової» людини до антропологічного осягнення особистості як культурного та екзистенційного феномена, впливи західного академічного й культурного світу, зокрема соціології та футурології	Дуалістична рецепція: від ностальгійних згадок про Батьківщину до сприймання і засвоєння західних настанов і моделей соціалізації	Коливання від настроїв крайнього песимізму після Другої світової війни до стриманого оптимізму 1960-х рр., поміркованого песимізму 1970-х рр., критично-скептичного сприйняття лібералізації середини 1980-х рр.
Пострадянський (до 2014 р.)	«Перевідкриття» забороненої спадщини та «легітимізація програма» освячення новітньої України як держави у часі та просторі протягом 1990-х рр., згодом	Домінуюча роль національно-державницьких дороговказів, але від кінця 1990-х розширення світоглядного розмаїття та	Швидкоплинні «маятникові» хитання від сплесків ейфорії та позитивного сприйняття недавніх революційних

	поступове засвоєння вестернізованих взірців і дослідницьких стратегій	культурної версійності, хоч із тяжінням до суспільно-політичної поляризації	подій до крайнього розчарування, скептицизму й песимізму
--	--	---	--

На зламі XIX–XX ст. українську суспільно-політичну й історичну думку репрезентували *дореволюційні покоління*. Пізнавальна вісь інтелектуалів із цих генерацій вибудовувалася переважно у межах позитивістських канонів точного, перевіреного принаймні достовірного знання. Звісно, у найстаршій генерації інтелектуалів (І. Франка й М. Грушевського) ці позитивістські настанови були найбільш сталими та впливовими.

Та навіть представники найстаршого покоління сприймали вказані норми й стандарти із позицій не первісного, а «критичного» чи модернізованого позитивізму, зокрема вживали відмінні стильові складові, модифікували домінуючі пізнавальні стратегії, взірці та практики, застосовували інші інструменти тощо. Наприклад, вони, хоч і поділяли позитивістську ідею поступу та обстоювали тезу про конечність історичної еволюції, проте зі скепсисом сприймали детермінізм, жорстку каузальність, т. зв. «всесилля» позитивістської «теорії факторів» і т.п.

Натомість молодші покоління українських інтелектуалів на початку XX ст., хоч і не були позбавлені впливів натуралістично-позитивістської парадигми соціогуманітарного знання, проте були схильні більш рішуче експериментувати з різними стильовими альтернативами, як-от: віталізм, неоромантизм, психологізм, соціологізація історії та ін. Але взірці, інструменти та настанови позитивістського мислення тяжіли практично над усіма поколіннями дореволюційної доби, хоч і різною мірою.

Світоглядно-культурні уявлення тогочасних генерацій українських діячів здебільшого були пов'язані з домінуючими соціалістичними, ліберальними та демократичними концепціями суспільно-політичної думки. Тож більшість інтелектуалів дореволюційних часів уважали себе прибічниками ідеалів ліберальних, демократичних, конституційних свобод особистості та громади. Вони щиро вірили у суспільні можливості, котрі пов'язували із поступовим розвитком або постійними еволюційними перетвореннями. Однак ряд інтелектуалів досить скептично сприймав європоцентричне маркування та концептуалізацію світу, хоч переважно орієнтувався на західні культурні взірці.

Врешті-решт, емоційно-психологічні орієнтири дореволюційних поколінь характеризувалися громадською відкритістю й оптимізмом, які продукували завищені й ідеалізовані сподівання на кращу майбутність суспільства на початку XX ст.

Генераціям міжвоєнної доби випало жити та працювати у часи переходу від класичної до некласичної моделі науки, котра кардинально перекроїла пізнавальну вісь дореволюційного часу. Тоді розпочалися трансформаційні процеси, котрі підважували «непорушні» ідеали об'єктивного та перевірено-

го соціогуманітарного знання. Натомість їх заступали уявлення про версійність, варіативність і релевантність знання, різні концепції, стратегії та візії якого змагаються чи конкурують між собою на полі культури. Отож інтелектуал міжвоєнної доби був творчою особистістю, котра вже не мала такої беззастережної довіри до знання, як у дореволюційні часи.

Світоглядно-культурна шкала міжвоєнних поколінь зазнала докорінних метаморфоз, які визначалися травматичним спадком від поразки національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Приміром, відомий образ «нової» чи «другої Руїни» був одним із домінуючих культурних трендів міжвоєнного часу, який заклав травматичні враження для низки прийдешніх поколінь.

Водночас із завершенням Першої світової катастрофи успішно впроваджувалися моделі побудови «масових суспільств», крайнім або екстремальним виразом яких стали радянський і нацистський режими. Міжвоєнна доба була тим проміжком часу, коли на суспільній арені з'явилася «масова» людина, добре описана у славнозвісній концепції «бунту мас» іспанського філософа Х. Ортеги-і-Гассета.

Навіть більше, становлення «масових суспільств» розгорталося навколо світової економічної кризи 1929–1933 рр., яка генерувала низку супутніх криз на більшість сфер і площин суспільно-політичного, культурного та громадського буття. Ці кризові трансформації синхронізувалися з соціальними експериментами більшовицького режиму під знаком тотальної радянзації всіх сфер життя, зокрема сформували екстремальний хронотоп міжвоєнної доби з її наскрізним трагізмом для українства (масовані репресії, колективізація, індустріалізація, голодомор 1932–1933 рр., великий терор 1937–1938 рр.).

Розширення й урізноманітнення політичного спектра українства за рахунок націоналістичних і консервативних концептуалізацій співпало з масованою ідеологізацією колективної свідомості між двома світовими війнами. Тому світоглядно-культурна вісь міжвоєнної доби визначалася колективним травматичним спадком, сприйняттям державницького ідеалу як визначального дороговказу, загостреним ідеологічним протистоянням, поширенням культу героїв, ідеями самопосвяти та самопожертви, спробами висунути пантеон славетних історичних діячів тощо.

Емоційно-психологічна вісь міжвоєнних генерацій була доволі поляризованою. На цій уявній шкалі домінували кризові настрої, котрі сполучалися з травматичними враженнями й транзитними почуваннями у душі т. зв. «перехідного часу». Загалом міжвоєнна доба продукувала здебільшого песимістичні настанови порівняно з оптимістичною хвилею почувань і надій початку ХХ ст.

Покоління воєнного та післявоєнного часу чи біполярного поділу світу охоплюють найтриваліший хронологічний проміжок супроти інших сегментів. Цей темпоральний відрізок вирізнявся постійним військово-політичним й ідеологічним протистоянням двох наддержав, відомим як «холодна війна». З цієї перспективи кожна з окреслених вище уявних шкал зазнавала

більш істотних трансформацій, які складно звести до генералізованих й одноманітних означень.

Пізнавальна вісь поколінь інтелектуалів біполярної доби формувалася як вислід контраверсійних трендів. Із одного боку, давалися взнаки пошуки післявоєнного гуманізму, відомі як криза «західної людини», котрі на ниві соціогуманітарного знання окреслили перехід від рефлексій і концептуалізацій буття «масової» («сірої») людини до антропологічного осягнення особистості як культурного, ба навіть екзистенційного феномена.

З другого боку, у середовищі української еміграції та діаспори зберігалися пріоритети і настанови травматичної спадщини, трансльованої з міжвоєнних часів, яка нав'язувала розробку й переосмислення державницької проблематики.

З інтеграцією молодшого та середнього поколінь діаспорних учених до західного академічного світу постала інституціональна мережа української науки у Північній Америці. Протягом 1960–1970-х рр. відбувається конституювання українсько-американських й українсько-канадських наукових осередків, а також шириться засвоєння та адаптація модерних концепцій, стратегій і практик.

Окрім того, формуються нові сфери соціогуманітарного знання, присвячені як радянській дійсності – советологія (радянологія), так і прогностичним сценаріям майбутності – футурологія. Українські інтелектуали мимоволі були змушені реагувати, сприймати, засвоювати, вживати, модифікувати, критикувати, адаптувати ідеї, концепції та візії, котрі походили із західного академічного світу.

Отож уявна пізнавальна шкала була доволі строкатою й неоднорідною, позаяк сполучала як архаїчні складові, що тяжіли до міжвоєнної спадщини, так й інноваційні взірці, котрі співіснували, поєднувалися чи змагалися між собою.

Ще складнішими та розмаїтими були світоглядні перетворення й культурні метаморфози. Кілька поколінь діаспорних інтелектуалів або діячів українського походження здолали шлях від воєнних біженців у таборах Ді-Пі до громадян північноамериканських, західноєвропейських, латиноамериканських країн, себто якоюсь мірою засвоювали вестернізовані впливи й інтегрувалися до іншого соціуму.

Ситуація біполярного протистояння та ідеологічних змагань продукувала конфронтаційні уявлення щодо сприйняття української дійсності по той бік «залізної зависи». До того ж давалися взнаки поколіннєві відмінності. Найстарша генерація інтелектуалів плекала ностальгійні почування. Наймолодше покоління успішно засвоювало моделі та сценарії соціалізації у країнах свого народження чи постійного мешкання. Натомість середня генерація намагалася сполучати або балансувати між практиками, настановами та світовідчуженнями старшого й молодшого поколінь. Приміром, доречно згадати концептуальну пропозицію О. Прицака щодо «культурної експансії» у західному світі як способу творення українського майбутнього, розраховану саме на наймолодшу генерацію.

Неабиякий вплив по обидва боки «залізної завіси» справила поява покоління шістдесятників, яка «зламала» палітру генерацій повоєнної доби. Відкриття цього покоління на Заході, зокрема в еміграційному / діаспорному середовищі згенерувало суттєву трансформацію уявлень й оцінок щодо гаданих обривів майбутності.

Певна річ, не була одноцільною й емоційно-психологічна палітра покоління доби біполярних змагань. Вона коливалася від настроїв крайнього песимізму із завершенням Другої світової війни до стриманого оптимізму 1960-х рр., який вселяв надію на лібералізацію радянського режиму; від поміркованого песимізму 1970-х рр., зумовленого стагнацією радянського суспільства, до скептичних очікувань вислідів нової лібералізації середини 1980-х рр. на хвилі «перебудови» М. Горбачова.

Заразом помітну роль у зміні настроїв і почувань відіграло відкриття й усвідомлення того, що на теренах СРСР існує дисидентський рух, який є опозиційним і навіть ворожим щодо правлячого комуністичного режиму. Не випадково становище дисидентів і правозахисників доволі часто розглядалося як своєрідний барометр, який показував загальні тенденції на іншому полюсі розділеного світу.

Зрештою, почування доби «холодної війни» були більш мінливими порівняно з міжвоєнною добою. За великим рахунком, вони залежали від дуже багатьох чинників, передумов й обставин, як-от: рівень інтегрованості інтелектуалів до західного суспільства, належність до першого чи другого – третього і навіть четвертого покоління діаспори, сприйняття ідеологічної конфронтації та образів радянської дійсності, впливів травматичної спадщини, ностальгійних споминів і ремінісценцій тощо.

Генерації пострадянської доби повертають погляд до інтелектуалів, які вийшли з другого-третього покоління радянських людей і їх нащадків. Натомість лише впродовж 2000-х рр. на культурну, громадську й політичну авансцену вступила перша генерація доби Незалежності України.

Пізнавальна вісь для цих поколінь формувалася по-різному. Якщо друга-третья радянські генерації потрапили під потужний вплив перевідкриття забороненої спадщини та «легітимаційної програми» на хвилі українського державницького проекту, то молодше покоління інтелектуалів переважно формувалося вже у дусі західних інтелектуальних стратегій і зразків, які широко ввійшли до наукового обігу із перекладною літературою 2000-х рр. Не випадково більшість пострадянських візій української майбутності у типологічному плані є парадигматичними, тобто засвоєнням або адаптацією відомих концепцій.

Різняться й світоглядні та культурні поколіннєві орієнтири. Для покоління, які сформувалися за радянських часів і потім долали чи переглядали радянську спадщину важливу роль відігравали й відіграють до сьогодні національно-державницькі дороговкази. Натомість молодша генерація вирізняється більш широким світоглядним і культурним плюралізмом, зокрема схильна орієнтуватися на пріоритет загальнодемократичних і громадян-

ських цінностей. Звісно, наведені поколіннєві пізнавальні та культурно-світоглядні риси є відносними, позаяк спираються на відмінні «простори досвіду», особливо коли йдеться про інтелектуалів із тривалим періодом життя й праці поза межами України.

Емоційно-психологічні настрої генерацій пострадянської доби вирізняються різкими коливаннями: від сплесків ейфорії та позитивного сприйняття до, навпаки, крайнього розчарування, скептицизму й песимізму. Такі зміни вмотивовані як складними й тривалими пострадянськими трансформаціями, так і чергуванням революційних і післяреволюційних проміжків часу.

Варто враховувати, що сучасним українським інтелектуалам доводиться реагувати не тільки на проблеми та виклики початку XXI ст., а й низки попередніх історичних епох і періодів. У «знятому» чи «сублімованому» вигляді вони представлені у відмінних темпоральних пластах української суспільно-політичної та історичної думки, хоч іноді з несподіваним і гучним резонансом проявляються у різних контекстах і ситуаціях сьогодення.

Вочевидь, пізнавальні, світоглядно-культурні й емоційно-психологічні орієнтири поколіннєвої палітри своєрідним чином перехрещувалися, взаємодоповнювалися, змагалися й співіснували. Саме на їхньому підґрунті поставав той або інший діапазон уявлень, проєкцій й образів очікуваної прийдешності у межах означених темпоральних сегментів. В узагальненому та спрощеному вигляді їхні контури представлено у Таблиці 7.

Таб. 7. Проєкції гаданої майбутності у суспільно-політичній та історичній думці XX – початку XXI ст.

<i>Темпоральні сегменти</i>	<i>Українська ідея / національний ідеал</i>	<i>Політичний ідеал</i>	<i>Очікувані трансформації соціокультурних обрисів українства</i>	<i>Уявні перспективи щодо настання очікуваного горизонту майбутнього</i>
Дореволюційний (до 1917 р.)	Порахунки зі старим українофільством, спроби осмислення у контекстах масових ідеологій і політичних доктрин, зокрема у світлі інтернаціоналізму, космополітизму, ліберальної свободи особистості, віталістичних орієнтирів, ідей органічної солідарності й всеукраїнського універсалізму	Здебільшого домінує ідеал культурно-національної автономії	Дальша культурна еволюція українства, передусім за рахунок розширення української громади у великих містах Наддніпрянщини, збільшення питомої ваги українців поміж робітництва та у середніх верствах	Переважно віддалена прийдешність, але з пануванням уявлень про наближення часу реалізації практично-політичних устремлень українства до 1907 р.; зворотна корекція після 1907 і 1914 рр.

Міжвоєнний (до 1939 р.)	Спроби оновлення української ідеї у вигляді її різних проєкцій – консервативних, націоналістичних, соціалістичних, демократичних; плекання культу героїзму та жертвності	Зміна ідеалу культурно-національної автономії на національно-державний ідеал, який стає повсюдним і домінуючим	Переоцінка дореволюційних переднакреслень, передусім визнання того, що соціокультурну основу українства тривалий час складатиме селянство, усвідомлення масштабів руйнуючих впливів радянського режиму; сприйняття та засвоєння концепцій «масового суспільства»	Короткотривалий період революційного романтизму, сприйняття 1917–1918 рр. як переддень омріяної прийдешності. Відтермінування гаданої будучини. Суперечливе сполучення уявлень про віддалену чи невизначену майбутність, але з повсякчасними надіями на відносно близьку руйнацію більшовицької держави
Біполярний (до 1991 р.)	Диференціація політичних і культурних проєкцій національного ідеалу, пристосування його до відповідного середовища; концепція «малих справ» за часів Ді-Пі та концепція «культурної експансії» у період інтеграції діаспори до західного академічного та культурного світу й ряд ін.	Домінування національно-державницького ідеалу проте з пошуком спроб сполучити / синтезувати національні та соціальні ідеї	Усвідомлення того, що радянські соціальні експерименти та воєнні / повоєнні метаморфози кардинально змінили соціокультурні контури українства; змагання концепцій «масового суспільства» та «масової людини» з антропологічними й культурологічними візіями	Кардинальний перегляд оцінок тривалості існування радянської дійсності у песимістичний бік; істотна переоцінка можливостей війни між СРСР і західними країнами під впливом політики коєкзистенції; відсунення обрію майбутнього на термін життя кількох поколінь
Пострадянський (до 2014 р.)	Реактуалізація пошуків і багатоманітних проєкцій української ідеї як міродайного дороговказу	Піднесення національно-державницького ідеалу в Україні на тлі розмитого спектра пропозицій стосовно його реалізації	Осягнення впливу радянської спадщини на соціокультурні координати сучасного українства та його динамічних і переважно стихійних післярадянських метаморфоз	Інерційний вплив «перехідного періоду» із подовженою тривалістю та невизначеністю горизонтів майбутності. Оптимістичні сподівання на оновлення державного

				проекту після революційних потрясінь у ближчій будучині із корекцією на невизначену перспективу кращої прийдешності у післяреволюційні періоди
--	--	--	--	--

III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Огляд темпоральних уявлень висуває питання про типологію візій інтелектуалів, зорієнтованих на прогнозування, передбачення, конструювання гаданої будучини. Певна річ, можливі відмінні засади такої *прикладної типології*, як-от: походження, змістовна основа, пізнавальна цінність, архітектоніка і т.п. Однак, ключовим аспектом у процесі цього вибору є питання про те, що саме хочемо дізнатися, точніше на чому варто закцентувати увагу.

У нашому випадку йдеться про своєрідні лінії дотику, взаємодії чи конфронтації між візіями про гадану і конструйовану будучину та тими реальностями, котрі склалися з плином історичного часу. Інакше кажучи, провідним є запит про те, як «працювали» подібні візії, себто якою мірою були адекватними й релевантними уявлення, генеровані українськими інтелектуалами.

3.1. Прикладна типологія візій українських інтелектуалів щодо уявної прийдешності

Зазначені пріоритети спонукають акцентувати увагу на *способах творення візій і обсягах репрезентації* гаданого майбутнього. Із цієї перспективи з певними застереженнями доцільно вести мову про шість основних типів візій – *фронтальні, парадигматичні, ситуативні, рецептивні, рефлексивні та умовні*.

Фронтальні візії пропонують цілісні і генералізовані уявлення про прийдешність у вигляді її окремих сегментів – державний устрій, засади та принципи функціонування соціуму, способи творення, конструювання, циркуляції еліти тощо. Зазвичай ці візії прийдешності спираються на розроблені авторські концепції, котрі пропонують осмислення як загальної палітри минувшини, так і тодішньої сучасності та перспектив будучності. Передусім, йдеться про вищезгадані концепції «українського відродження» М. Грушевського та «класократичної монархії» В. Липинського.

Зауважимо, що вплив таких концепцій на висунення та формулювання візій будучини не обмежувався тільки вказаними діячами. Скажімо, тезу про українське відродження у тому чи іншому вигляді сприймали, вживали,

модифікували українські інтелектуали соціалістичного, ліберального, демократичного спрямування, зокрема В. Винниченко, С. Єфремов, М. Шаповал і чимало інших. Водночас «класократична» концепція В. Липинського приймалася не тільки діячами гетьманського руху, а й мала багатьох симпатиків із інших політичних таборів.

Таким чином, фронтальні візії спираються на генералізоване продукування й організацію уявлень за провідними ідеями чи концептами, котрі виступають як своєрідне змістовне ядро, навколо якого конструюється уявна палітра майбутнього.

Парадигматичні візії переважно тяжіють до базових взірців, стратегій і концепцій соціогуманітаристики і, як правило, є їхніми запозиченнями, модифікаціями чи адаптованими проекціями. У метафоричному розумінні парадигматичні візії є, так би мовити, «вторинними» за своїм інтелектуальним походженням, оскільки ґрунтуються на екстраполяції відомих концептів, які застосовані як орієнтаційні схеми переднакреслення будучини на ґрунті іншої дійсності. Наприклад, більшість візій майбутності пострадянської доби мають виразну печатку парадигматичності, як-от: проекти модернізації, відродження, побудови національної держави і т.п.

Ситуативні візії здебільшого є темпоральними реакціями на певну критичну, переломну принаймні напружену ситуацію, котра склалася у соціумі. У широкому сенсі візіонери поміж пропонованих суспільних відгуків і коментарів на злободенні проблеми намагаються уявити, передбачити, спрогнозувати можливий суспільний, політичний, культурний поворот, злам, загострення подій, перемену обставин й умов. Зазвичай це найпоширеніший тип візій, які скеровані переважно на досягнення найближчих, метафорично говорячи, «гарячих» перспектив і проблемних ситуацій актуалізованої сучасності та очікуваної майбутності.

Звісно, ситуативні візії продукують відмінні обсяги уявлень щодо ймовірної прийдешності, проте переважно не мають цілісного характеру, позаяк реагують на перебіг процесу і лише почасти розглядають структуру – складові елементи, їх зв'язки і створені ними властивості, конфігурації і т.п.

Рецептивні візії переважно репрезентують сприйняття конкуруючих, альтернативних або навіть полярних проекцій щодо гаданої будучини. Скажімо, у таких візіях ідеться про погляд на певні проблеми чи питання з іншої національної, конфесійної або політичної перспективи. Тож рецептивні візії є своєрідними змаганнями уявлень на ниві прийдешності. Вони переважно формулюються навколо відмінного бачення й потрактування провідних викликів і проблем із різних позицій, умотивованих належністю автора-візіонера до іншого політичного табору, соціуму, нації, держави і т.п.

Наприклад, рецептивні візії репрезентують українське сприйняття доктрини «стримування радянської експансії» Дж. Кеннана чи концепції «інтегрованої Європи національних Батьківщин» Шарля де Голля і т.п.

Зазвичай такі візії постають на основі відповідної рецепції, котра відкидає, заперечує, спростовує, уточнює, переглядає ті чи інші сценарії майбут-

нього. Натомість формується аргументація заперечення, критики, котра часом доповнюється іншими пропозиціями стосовно альтернативного бачення гаданої далечини. Часто-густо рецептивні візії постають у вигляді дихотомічної опозиції – свій / чужий, іноді у вигляді тріади – свій / чужий / інший.

Рефлексивні візії переважно скеровані на осмислення власного становища у річищі уявних перспектив ближчого та віддаленого майбутнього. Мабуть, можна навести чимало прикладів таких візій, з-поміж яких найкращими взірцями є ті чи інші проекції української ідеї або національного ідеалу у світлі очікуваної прийдешності.

У певному розумінні такі візії пропонують ідеальні й генералізовані спроби досягнення національного буття, хоч і вирізняються очевидною декларативністю. Тим паче, що ті чи інші проекції національної ідеї використовуються як для політичної мобілізації, так і задля загальної консолідації соціуму у переломні або критичні історичні періоди.

Проте побутують і більш локальні рефлексивні візії, котрі скеровані на досягнення становища і проектування / переднакреслення майбутнього у певній предметній області, фаховій сфері, культурній площині, а також на ниві суспільних і громадських практик із відповідною спрямованістю чи окресленими межами застосування тощо. Прикладом таких візій може бути осмислення наукових і культурних перспектив українства на теренах півдноросійської Галичини та підросійської Наддніпряни.

Умовні візії продукують проекції на підставі певного генерального припущення – відповідної умови щодо конструювання ближчого чи віддаленого майбутнього. Тому реалізація цього припущення, тобто вихідної / базової умови є основою для висування, розгортання тих або інших сценаріїв будучини.

Зазначимо, що такі візії потребують виняткової авторської уяви для продукування, систематизації й організації проекцій. Інакше кажучи, візіонер посідає більш активну позицію щодо конструювання гаданого майбутнього, ніж автори, котрі сприймають конкретну ситуацію чи, навпаки, осмислюють певне становище та намагаються спрогнозувати перемену умов, обставин, подій тощо.

Типовим прикладом умовної візії є припущення професора М. Чубатого 1948 р. про два можливі сценарії у реакціях західного світу на випадок загрози більшовицького режиму – 1) підтримка цілісності в тому чи іншому вигляді Російської імперії; 2) протекція «блокам самостійних держав» на її території.

У широкому розумінні умовна теза М. Чубатого інспірувала дві варіації можливого майбутнього – примусове збереження постімперської цілісності або поділ колишнього більшовицького / імперського простору на низку національно-державних проектів. Приєднання СРСР і пострадянська дійсність на зламі 1980–1990-х рр. продемонстрували, що гадана майбутність, проєктована 1948 р. на зорі «холодної війни», виявилася доволі близькою до реальних сценаріїв розпаду СРСР і творення СНД, які намітилися та були реалізовані на початку 1990-х рр.

Однак умовні візії можуть конструюватися не тільки на одній-єдиній генералізованій тезі чи припущенні. Скажімо, візія І. Лисяка-Рудницького про еволюцію України в радянській системі, висунута на початку 1960-х рр., базувалася на кількох вихідних умовах: а) мінімізація чи навіть виключення можливості спалаху нової світової війни; б) збереження динамічного, хиткого біполярного світоустрою; в) неповернення до сталінської моделі масованого терору та репресій.

Зауважимо, що практично кожна з умовних тез чи навіть одне-єдине базове припущення є «ахіллесовою п'ятою» таких візій, оскільки обмежує можливості автора апелювати до релятивності продукованих уявлень або до варіативності конструйованої будучини.

Подана вище *прикладна типологія* візій дозволяє більш-менш рельєфно масштабувати й диференціювати уявлення інтелектуалів стосовно гаданої прийдешності. Проте варто висловити й певні застереження щодо надмірної генералізації цього інструментарію, зокрема окреслити його лімітованість.

Насамперед доречно наголосити, що візії та уявлення мають дуже строкатий, синкретичний, інколи незавершений або зародковий характер. Тим паче, що доволі часто вони формулювалися / висувалися / концептуалізувалися як принагідні чи додаткові спостереження, рецепції, рефлексії у писаннях із різною жанровою, видовою та стильовою належністю.

Візії можуть також сполучати різні типові риси. Тож досить легко уявити поєднання у певному пласті уявлень прикмет ситуативної та рецептивної чи, навпаки, фронтальної й рефлексивної візій тощо.

Приміром, українські відгуки, котрі постали навколо концептуальної пропозиції 1984 р. («чи про існує СРСР до 1984 р.?») відомого російського дисидента Андрія Амальрика, сполучають риси рецептивної, ситуативної та умовної візій. Адже вони виразно тяжіють до сприйняття, себто рецепції провідної ідеї. Крім того, українські проекції містять реакцію на відповідні ситуації і подають версії / сценарії їх дальшого перебігу. Врешті-решт, у візіях українських інтелектуалів тією чи іншою мірою поділяється / коригується / відкидається головна ідея-умова А. Амальрика про конфронтацію чи війну СРСР і Китаю, котра «запускає» авторське переднакреслення майбутньої руйнації радянської системи.

3.2. Висновки та рекомендації

Висновки, узагальнення та рекомендації, котрі випливають із студювання темпоральних сегментів поколіннєвих уявлень у розрізі гаданого майбутнього, є досить багатоплановими та взаємодоповнюючими і водночас різнорідними за змістом і продукованими смислами. З огляду на це вони представлені у вигляді *Таблиці 8*, в якій специфіковані за певними напрямками, тобто подані у відповідних колонках.

Таб. 8. Концепти «майбутність» і «поколіннєві уявлення» та можливі способи їх репрезентації у культурних, просвітницьких, освітніх й інших практиках

№	Висновки	Практичне значення	Рекомендації	Сфера застосування
1.	Ідея прийдешності пов'язана зі своєрідним темпоральним пластом уявлень, який вирізняється високим динамізмом, мінливістю та синкретичним сполученням із іншими шарами бачень і сприймань минушини та сучасності. У метафоричному сенсі наявність / відсутність / затребуваність певних образів (більш-менш сталих структурованих уявлень) щодо майбутності є самобутнім свідченням культурного, психологічного та духовного стану суспільства	Темпоральні уявлення, особливо зорієнтовані на майбутність, є важливими компонентами суспільної свідомості. З огляду на складні соціокультурні трансформації, економічні та політичні метаморфози українського суспільства й зіткнення різновекторних геополітичних, геокультурних і гео економічних інтересів у національному інформаційному просторі 1990–2000-х рр. нагальною проблемою є вироблення критичного сприйняття громадянами песимістичних прогнозів і сценаріїв, передусім інспірованих ззовні	Включення до освітніх програм, навчальних курсів спеціальних тематичних підрозділів із висвітленням і поясненням природи, способів і форм продукування темпоральних уявлень, зокрема у вигляді тенденційних прогнозів, апокаліптичних сценаріїв, заідеологізованих візій щодо будучності і т.п.	Просвітницькі, наукові та науково-популярні, медійні, освітні практики
2	Будучність як темпоральний шар є варіативною та багатомірною, позаяк співвідноситься із розмаїтою палітрою поколіннєвих уявлень сучасного соціуму. «Вертикальний зріз» темпоральних уявлень корелюється з усіма поколіннями, проте не є жорстко сформованим, а має власну варіативність	Неодмінною ознакою зрілого громадянського суспільства є усвідомлення як поколіннєвих відмінностей (світоглядних, культурних, психологічних та ін.), так і загальних цінностей, які сполучають усі сучасні генерації України. Толерантне і водночас критичне сприйняття поколіннєвих уявлень є базовою передумовою для громадянської співпраці та загальнонаціонального діалогу	Введення до соціогуманітарних програм і курсів інформаційних, аналітичних і пояснювальних блоків матеріалу із репрезентацією загальної палітри поколінь українського суспільства ХХ – початку ХХІ ст.	Просвітницькі, наукові та науково-популярні, освітні, комунікативні практики
3	Формування темпоральних пластів уявлень, зокрема прийдешності, пов'язано не тільки з	У сучасній Україні у межах кожного покоління де-факто склалися та співіснують різні «простори	Ініціювання новітнього переосмислення й публічного обговорення	Просвітницькі, науково-популярні, медійні, комунікативні

	<p>належністю до певної генерації, а й залежить від низки «просторів досвіду» у межах одного покоління. Саме «горизонтальний зріз» таких уявних просторів акумулює суб'єктивні виміри досвіду, зокрема моделі соціалізації, адаптації, чи, навпаки, пристосування й виживання</p>	<p>досвіду», приміром громадян, які мають досвід заробітчанства і праці за кордоном, досвід війни, досвід життя в окупації й ін. Така варіативність і навіть поляризація «просторів досвіду» властива для будь-якого періоду історії України протягом ХХ ст. і є базовою передумовою генерування відмінних шарів уявлень і образів</p>	<p>різноманітних поколінневих «просторів досвіду» сучасних українців, зокрема пошук шляхів їхнього співіснування (в ідеалі – гармонізації з соціумом) у ближчій і віддаленій перспективі</p>	<p>практики</p>
4.	<p>Екстремальний хронотоп ХХ ст. у вигляді всеохоплюючих, руйнівних, спустошливих соціокультурних катастроф (революції, війни, голодомор 1932–1933 рр., колективізація, масовані репресії та низка ін.) справляв потужний вплив як на поколінневу палітру й диференціацію відмінних «просторів досвіду» кожної генерації, так і формування обрив очікуваного майбутнього в історії України</p>	<p>Травматичні наслідки екстремального хронотопа ХХ ст. до сьогодні побутують у транспам'яті та постпам'яті, зокрема є деформуючими чинниками у темпоральних пластах уявлень, а також у плеканні сучасного горизонту очікувань різних поколінь. Травматичні переживання циркулюють протягом трьох-чотирьох поколінь</p>	<p>Розробка комплексної державної програми, котра б координувала та сполучала зусилля науковців, освітян, урядовців, масмедійних працівників у вивченні, осмисленні та подоланні травматичних наслідків екстремального хронотопа ХХ ст., передусім постготалітарного й постімперського спадку для українського суспільства. Така програма дозволила б інтегрувати різноманітний і складний поколінневий досвід для вирішення злободенних проблем сучасності, передусім залучити його до переборення руйнівних впливів нинішніх травматичних ситуацій війни, окупації, вимушеного переселення та ін.</p>	<p>Політика знання, політика пам'яті, освітні, медійні, комунікативні, наукові та науково-популярні практики</p>
5.	<p>Зміна темпоральних уявлень щодо гаданої</p>	<p>Конкуренція / змагання / співбуття</p>	<p>Висвітлення поколінневої</p>	<p>Політика знання,</p>

	<p>майбутності тією чи іншою мірою корелюється з перетвореннями поколінневої палітри. Проте цей процес не є лінійним і поступовим, а може пришвидшуватися чи, навпаки, сповільнюватися. Провідну роль у ротації образів, уявлень, візій відіграє відповідна конфігурація «діючих» поколінь або змагання та конкуренція між генераціями та у межах кожного покоління</p>	<p>поколінь забезпечує не тільки оновлення діапазону уявлень, візій, образів, проєкцій, а й спадкоємність суспільного, державно-політичного, науково-культурного, мистецького, літературного життя. Розриви поколінневої тяглості спричиняли протягом ХХ ст. руйнівні метаморфози у різних сферах українського буття, зокрема в освіті, науці, культурі, державному управлінні</p>	<p>спадкоємності та розривів між генераціями протягом ХХ ст. у навчальних програмах і курсах з історії суспільно-політичної й історичної думки з домінуючою увагою на конкретних прикладах, взірцях, особистостях. Таке акцентування дозволить продемонструвати не тільки «зовнішній зріз» української думки, а й її конфронтацію з дійсністю, плинність, інноваційність, інерційність мислення, зокрема у річищі певних проєктів і рішень</p>	<p>наукові та науково-популярні практики</p>
6.	<p>Історія передбачень, проєктувань, переднакреслень майбутнього не тільки демонструє складність, так би мовити, слизкість таких мисленневих експериментів й аналітично-прогностичних процедур умотивовану непередбачуваною «грою» чинників, передумов, обставин і явищ, а й нав'язує погляд як до інерції минувшини, так і конкуруючих образів, уявлень і проєкцій сучасності</p>	<p>Аналіз візій, сприймань, образів і проєкцій прийдешності дозволяє виявити основні вектори, панівні стереотипи, інерційні алгоритми думки й ін. Таке ранжування шарів уявлень дозволить більш виразно окреслити наше місце на культурній, інтелектуальній, державно-політичній мапі світу</p>	<p>Включення до освітніх, громадсько-культурних відкритих масмедійних ресурсів науково-популярних й інформаційних матеріалів про історію темпоральних уявлень, зокрема про своєрідний досвід проєктування / передбачення майбутнього щодо України та українства протягом ХХ ст.</p>	<p>Наукові, науково-популярні, освітні, медійні практики</p>
7.	<p>Прикладна типологія українських візій і проєкцій стосовно гаданого чи очікуваного майбутнього дозволяє виявити культурне походження та проаналізувати будову таких уявлень, а також сформулювати адекватні</p>	<p>Типологічний і компаративний інструментарій є важливими складовими для вироблення незалежної та самодостатньої культури мислення</p>	<p>Створення тренінгів, присвячених історії української та європейської суспільно-політичної й історичної думки, розрахованих на різні вікові категорії (старшокласників, студентів) і зорієнтовані</p>	<p>Наукові, науково-популярні, освітні, медійні практики</p>

	мірила вартості щодо їхньої оцінки		них на вироблення навичок й алгоритмів критичного мислення задля адекватного сприйняття новацій, пропозицій, переднакреслень у сучасному інформаційному середовищі	
8.	Футурологія як дітище доби «холодної війни» та біполярного світу перетворилася наприкінці ХХ ст. на справжню «індустрію» продукування уявлень про майбутність, в якій циркулюють як солідні наукові прогнози, так і кон'юктурні й інспіровані сценарії. Нині футурологія відіграє важливу роль у культурному просторі, передусім у мас-медійних продуктах та інформаційних потоках, які впливають на формування горизонту очікувань	Висвітлення метаморфоз різноманітних темпоральних уявлень, які побутували щодо України протягом ХХ ст. дозволить виробити критичні навички й адекватні алгоритми сприйняття та оцінки фейкових вкидань, замаскованих під машкарою «незалежної» футурології	Введення до освітніх програм і науково-популярних проєктів аналітичних оглядів популярних футурологічних теорій і концепцій, зокрема їх зіставлення з широким тлом темпоральних уявлень	Наукові, науково-популярні, освітні, медійні практики
9.	Ідея самоцінності поколінневого зв'язку на теренах сучасної мультикультурної та багатонаціональної країни є потенційним і багатообіцяючим ідеалом для консолідації всіх громадян України	Поколінневий зв'язок, у метафоричному сенсі ідея солідарності всіх генерацій українського суспільства, є архетипічним уявленням, яке дозволяє інтегрувати довкола цього ідеалу загальну, хоч і багатшарову систему цінностей і відмінних світоглядних орієнтирів	Впровадження до освітніх програм історичних контекстів і прикладів з поколінневої проблематики на тлі драматичної та складної історії ХХ ст., а також їхня популяризація у мас-медіа для толеранції й консолідації громадянського суспільства	Наукові, науково-популярні, освітні проєкти, медійні та комунікативні практики

Аналітична записка

**Смолій Валерій Андрійович
Ясь Олексій Васильович**

**ІДЕАЛИ БУДУЧНОСТІ ТА ЗЛОБОДЕННА СУЧАСНІСТЬ,
АБО ЯК УКРАЇНЦІ УЯВЛЯЛИ Й ПРОЕКТУВАЛИ СВОЄ МАЙБУТНЄ
(XX – початок XXI ст.)**

Науково-методичне й організаційне забезпечення – Лариса Матвійчук
Комп'ютерна верстка й оригінал-макет – Світлана Блащук

Смолій В., Ясь О.

Ідеали будучності та злободенна сучасність, або Як українці уявляли й проектували своє майбутнє (XX – початок XXI ст.): Аналітична записка / За ред. В. Смолія. Київ: НАН України. Ін-т історії України, 2019. 44 с.

Висвітлюються візії та проєкції українських інтелектуалів щодо гаданої прийдешності. Показуються дисциплінарні сфери, предметні області, інструментальні можливості й пізнавальні ліміти для застосування концепцій генерацій з обсягу студювання різних пластів поколінневих уявлень. Розглядаються суспільні ідеали, бачення та сприймання низки генерацій українських інтелектуалів у світлі великих темпоральних сегментів – дореволюційного, міжвоєнного, біполярного та пострадянського. Аналізуються пізнавальні, світоглядно-культурні й емоційно-психологічні орієнтири «діючих» генерацій у відмінних темпоральних перспективах. Пропонується прикладна типологія візій українських інтелектуалів стосовно уявної будучини.

На основі матеріалів, узагальнень і висновків монографічної студії «Суспільні ідеали та уявні проєкції українського майбутнього у репрезентації “діючих” генерацій інтелектуалів XX – початку XXI ст.» (К., 2019) сформульовано низку практичних рекомендацій, які можуть бути використані у сфері політики знання, освітніх, просвітницьких, науково-популярних, медійних, комунікативних та інших практик.

УДК 323.329(477)«XX/XXI»

Підписано до друку 27.12.2019 р. Формат 70x100/16.

Ум. друк. арк. 2,6. Обл.-вид. арк. 2,6.

Наклад 300 прим. Зам. 41. 2019 р.

Поліграфічна д-ця Ін-ту історії України НАН України
01001, Київ, вул. Михайла Грушевського, 4

Свідоцтво

про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5070 від 23.03.2016 р.